

Mirko Kunčič

Andrejček na konju

Andrejček kot vojak bi rad
na iskrem konju jahal —
pa nima puškice,
pa nima sabljice,
da z njima bi se bahal.

Leseno žlico mati je
na gumb mu privezala,
čez ramo sestra Jerica
poleno mu je dala.

Norčavi ded poveznil je
mu lonec star na glavo,
posadil na kolena ga —
hop, hop, konjič, v daljavo!

Jože Tomažič

Na Vezuv

Kadar je človek že v Neaplju, tedaj napravi tri izlete: na Vezuv, v tri zasuta in zopet odkrita mesta, v Herkulane, Pompeje in Stabijo — ter v Modro votlino na otoku Capri. To so edinstveni doživljaji v življenju, ki ostanejo človeku trajno v spominu.

Prekrasni Neapelj leži v Neapeljskem zalivu. Nad njim se dviga proti jugovzhodu stožčasta gora Vezuv s 1132 metri višine. Iz daljave se zdi kot stožec z odsekanim vrhom, prav za prav z dvema vrhovoma, t. j. pravi Vezuv in vrh Monte Somma. Iz njegove notranjosti se vedno dviga steber dima, včasih bel, včasih črn. Ponoči se ti zdi, kot bi se bil vnel velikanski dimnik, iz katerega se dviga goreč in žareč steber v odsevu izgorevajočih plinov in žareče se lave. Veličasten je pogled na ta edini delujoči ognjenik v Evropi. Vezuv je zaradi tega najbolj znan in tudi najbolj raziskan ognjenik. Saj so njegovo ognjeniško delovanje opazovali, proučevali ter raziskovali že od njegovega prvega, zgodovinsko znanega izbruha leta 79.

Na njegovo pobočje se lahko povzpneš z vezuvske železniške postaje Pugliano, ki ima zaradi velikanskega prometa tekoče stopnice, živa tla, na katera samo stopiš in stopnice te same dvignejo do novega tira in postaje električne železnice in dalje z žično železnico na Vezuv. Popelješ se pa lahko tudi v razkošnem avtobusu po novo zgrajeni avtomobilski vezuvski cesti skoraj do samega vrha ali pa greš v jutranjih urah peš in si v dobrih treh urah pri žrelu.

Naša izletniška skupina iz Ljubljane — okrog 30 nas je bilo — se je zbrala na velikem trgu v Neaplju ter zasedla naš ljubljanski avtobus, ki nas je pripeljal iz Ljubljane preko čudovitih Dolomitov, skozi cvetoča in zgodovinska mesta v večni Rim ter dalje proti jugu, da si ogledamo prirodne lepote in čuda ter umetniška dela človeških rok. Naš domači šofer seveda še nikoli ni bil v velemestu Neaplju, zato ni vedel za pravo in najbližjo pot na veliko vezuvsko cesto. Pogledoval je v avtomobilsko karto ter v načrt velemesta, čital imena trgov in ulic, ko nas ustavita dva policijska stražnika v snežnobelih uniformah in belih čeladah. »Ali bo kazen ali kaj?« vpraša naš šofer.

»Vidim, da ste tuji! Nič ne bo kazni, le tod je prepovedana voznja in ustavljanje, kreniti je treba po oni strani ter po teh in onih ulicah!« je tolmačil vljudno italijanski prometnik. Tedaj se pa drugi promet-

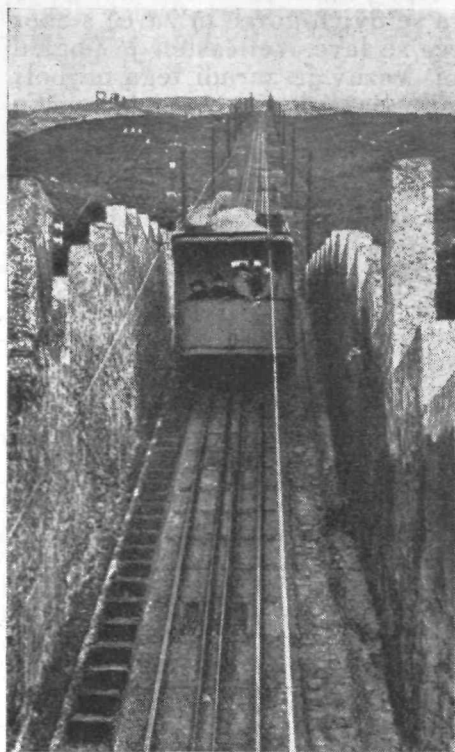
nik nasmeji in pove, da je tudi on Slovenec, da že nekaj let služi v Neaplju, a še ni bil na Vezuvu.

»Peljite se z nami, bomo imeli vsaj pravega vodnika po ulicah!«

Čez nekaj minut je oddal svojo službo drugemu, ker je dobil do večera dopust, da lahko spremlja tujce v Neaplju ter jih čim bolj lepo in varno pripelje na Vezuv. Sedel je k šoferju in po potrebi veleval: »Desno, levo, naprej!«

Od Neaplja do Kapue se vleče najrodovitnejši del Italije. Zemlji med ognjem in morjem je dal življenje in rodovitnost Vezuv s svojimi ognjenimi rekami, z ognjeniškim prahom in pepelom. Zato je ogenj v vinu in v krvi! Ob najlepšem zalivu in obali je venec belih naselbin s tovarnami makaronov vseh oblik. V zelenju oljk, smokev, pinij ter cvetočih oleandrov poganja bujno rastlinstvo. Zemlja tu ne pozna četrtega letnega časa — zime. Tu je samo pomlad, poletje, jesen. Vulkan-ska zemlja poganja rodovitne sokove v rastlinje in zelenje, ki cvete, rodi, cvete brez prestanka in počitka ter nudi človeku svoje južne sadove skoraj brez truda, da jih obere, naloži na dvokolesne vozičke ali jih pa natovori na osličke in mule ter odpravi na neapeljski sadni, zelenjadni in živilski trg.

Že smo pred cestno mitnico: čez cesto je potegnjena železna veriga, da ne more samovoljni avtomobilist zavoziti brez plačila cestne voznine na novozgrajeno avtomobilsko cesto do Pompejev in dalje na Vezuv. Uslužni cestni mitničarji pojasnijo tujcem, da je razkošna cesta bila zgrajena z velikimi stroški tujcem v prid, zato je za njeno uporabo treba plačati toliko in toliko lir za vsako osebo. Brž je bila osebna cestnina plačana, s ceste so potegnili železno verigo in zdrveli smo po gladki avtomobilski cesti, dolgi 25 km. Vsa je črna od asfalta,

ob straneh z belimi robniki, med njimi pa širijo palme svoje prsta-ste liste južnemu soncu naproti ter cveto oleandrov grmiči in drevesa belo, rdeče in rožnato. Ves obcestni nasad je svežezelen, negovan in zalivan. Nad nami je neka čudovita milina in sozvočje modrega neba, južnega sonca, barv in oblik, da človeka vsega prevzame, skoraj utruja in poleni v avtobusu.

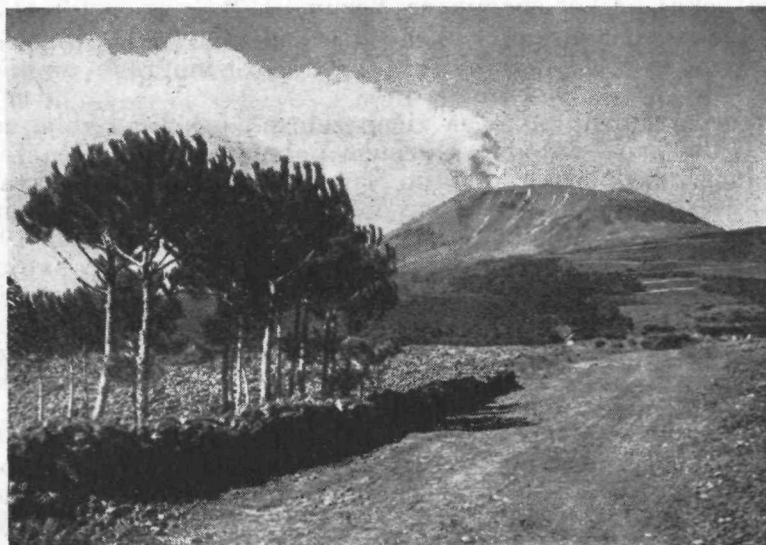
Že smo v Pugliano, kjer zapustimo naš avtobus ter sedemo na električno železnico. Hočemo se peljati tudi z vezuvsko žično železnico, ker bi nas cesta peljala po številnih ovinkih daleč naokrog. Tod je torej izhodišče starih potopiscev, ki so se prerekali v prejšnjih časih s tovarniki, z lastniki oslov in mul, da so jih zajahali na pobočje in na vrh Vezuva. Nič tega ne vidimo, le tri zarjavele dijake, ki so slekli svoje srajce in gredo peš v sandalah po ognjeniški peščeni poti navzgor. Železnica nas pelje sprva položno med trtami, ki sr-

kajo svoj ogenj in svojo vinsko moč iz ognjeniške zemlje, da se v jeseni solze v opojno močnem in sladkem vinu »Kristusove solze« (Lacrime Christi). Tam je vasica Bosco Trecase (Gozd treh hiš) med pinijami, cipresami in oleandri. Ustavimo se, kajti to vasico sta uničila o Veliki noči leta 1906. ognjena lavina in potres. Ognjena reka je zažgala drevesa kot slamnate bakle, porušila hiše, pridrla do cerkvenih vrat, ki so v trenutku zgorela, ter odprla lavi prosto pot v njeno notranjost: napolnila jo je do polovice njene višine! Sedaj je že vse popravljeno, le grozen spomin je še ostal na to strašno prirodno nesrečo. Površina te vezuvske zemlje je nastala iz ognjeniškega peska in pepela. Vsa rjava je, ožgana od vročega južnega sonca in sprana od silnih ploh. V tem tramvajskem vozu nam nekdo prodaja ozke steklene cevčice — epruvete, v katerih so v plasteh nasuti: ognjeniški pesek, pepel, kamenčki lave in žveplo. Skoraj vsak potnik si kupi to cevko za nekaj lir kot spomin na Vezuv.

Skozi okna opazujemo pokrajino: med vinogradi cvete rdeče in rumeno grmičevje. Zidani braniki varujejo vinograde in hiše pred lavo.

S tramvaja prestopimo na žično železnico, ki ima zobe med tirnicama. Vidno se dvigamo po strmem pobočju. S stopnišča je vedno večji in lepši razgled na rodovitno Kapuansko nižino ter na kraljevski Neapelj. Že izstopimo pri končni postaji: do tod vozi žična, nad splotjem pa še vedno leži tir do vrha pobočja, kjer je do leta 1906. stal velik hotel, a ga je potres z izbruhom Vezuva izbrisal s svojega pobočja. V tej najvišji stavbi na Vezuvu je potresno opazovališče ali observatorij s številnimi strojnimi napravami, ki natanko zaznamujejo celo najmanjše tresljaje in potrese, ki jih povzroča Vezuv. Po stenah vise številne slike in risbe s številčnimi podatki o velikosti in obliki Vezuva, o njegovih izbruhih od najstarejših časov do danes. Neki učeni vodnik nam po teh stenskih slikah in prerezih tolmači nastanek in delovanje ognjenika ter razne domneve in ugotovitve učenjaških raziskovanj. Kakor znano, se je kapljivo tekoča zmes naše zemlje vedno bolj ohlajevala na svojem površju v trdo zemeljsko skorjo. Zemeljska prostornina se je bolj in bolj krčila, zaradi tega gubala, pokala, lomila in ob takih zemeljskih lomnicah, razpokah, posebno na križišču dveh, so nastali odprti rovi, ognjeniki. Tak ognjeniški rov je lahko odprt ali pa je že pokrit z lavo ali pa z zemeljskimi plastmi. Na tekočo in gorečo notranjost pritiskajo zunanje površinske plasti z izredno težo in silo. Zato so plini in pare silno stisnjene ter iščejo izhoda, da se lahko razširijo in sprostijo. In tak izhod za njihovo napetost najdejo v ognjeniškem rovu, kjer se izredno stisnjeni plini in pare sprostijo ter dvignejo s seboj še tekočo lavo, med katero so pomešani. Če so zbrane velikanske množine teh plinov in par, potem dvignejo tudi zadelan rov, bodisi da je to vrh ali pobočje, in lava priteče na vrh slično kot iz steklenice malinova pokalica ali šumeče vino ali kot zavreto mleko, ki je bilo s pokrovom pokrito. Če pa ima vulkanska raztopljen zmes v sebi manj stisnjenih plinov in par, potem se dvigne le nekoliko in ostane pod zemljo, kjer se strdi v ognjeniške prakamenine in kamenita polja: delovanje ognjenika je torej ostalo skrito pod zemeljsko površino. Na križišču dveh zemeljskih lomnic je nastal Vezuv: iz notranjosti bruhajoče kamenje, ognjeniški pesek in pepel ter lava se je sesedala in grmadila okoli ognjeniškega žrela ali kraterja in ob ponovnih izbruhih je grmada rasla, rasla je vulkanska gora, ki ima navadno stožčasto obliko, ki na svojem vrhu

vedno bolj rase in se večja. Njen prerez v malem je sličen poljski krtini, ki je tem višja in večja, čim več zemlje je krt izrinil izpod zemlje. Žrelo leži navadno na temenu ognjenika ali pa tudi izbruhne na novo na robu gore ali pa se razkolje njeno pobočje. Če izbruhne ognjenik na robu žrela, tedaj zleti navadno del žrelovega roba v zrak in tam se nakopiči nov stožec. Tako je bilo tudi pri Vezuvu, ki je v starem veku imel stožčast vrh s planoto Monte Somma imenovano. Ob izbruhu leta 79. po Kristusu pa je zletel v zrak del prvotnega vrha z žrelom, ostal je le del, to je današnja Monte Somma, ob robu pa je nastal nov stožčasti vrh — današnji Vezuv. Zato ima ognjenik danes dva vrha. Mirnejši izbruhi višino povečujejo, silnejši jo zmanjšujejo. Z višino se izpreminja tudi njegova oblika, saj je Vezuv že zrastel za 120 m, a se zopet sam znižal za 170 m! Pri velikem ognjeniškem žrelu

Cesta, ki pelje na Vezuv.

mora ognjeniško kamenje z drugimi izmečki padati zopet v žrelo nazaj. Često zraste tako sredi žrela nov stožec, ki se ob velikem izbruhu zopet podere ali pa zleti v zrak. Tudi tak primer že zaznamuje Vezuv.

Število manjših in silnejših izbruhov Vezuva je v zgodovini izredno veliko. Skoraj ves stari vek je bil Vezuv ugasel ognjenik. Grozoten izbruh leta 79. pa je uničil južnozapadni rob žrela ter zasul tri cvetoča starorimska mesta: Pompeje, Herkulaneje in Stabijo. Od 12. do 17. stoletja je skoraj 500 let popolnoma miroval. Rastlinstvo se je povzpelo na sam vrh, celo v ognjeniškem žrelu so rasla drevesa, le meglice, pare in plini so izdajali, da se še v njem nekaj kuha. To petstoletno mirovanje pa je bilo pretrgano tem huje z izbruhom l. 1631., ko se je nenadoma razkrala južna stran Vezuvovega stožca. Tedaj je lava uničila mnogo krajev in naselbin z več kot 3000 prebivalci in pritekla do morja. Ognjeniški pepel pa je padal celo v Dalmaciji, na Grškem in v severni Afriki. Izredna sila plinov je vrgla iz žrela 500 stotov težko skalo do Monte Somme. Pri tem izbruhu se je Vezuv znižal za 170 metrov.

Zapustili smo v observatoriju učenega razkazovalca, ker je prišla za nami že nova skupina obiskovalcev. Opis ter zgodovina Vezuva sta se ponovila. Od opazovališča vodi med debelo plastjo ognjeniškega peska črna steza strmo navzgor, stopinja se ugreza kot pri nas pozimi v južnem snegu. Dobro pol ure je do samega vrha, ki je danes 1132 m visok. Dospeli smo do starega roba žrela Monte Somme. Strma steza nas pelje navzdol v nekdanje žrelo, nato pa po novem ognjeniškem pobočju navzgor. Prej je stal tu občinski odbornik neke podvezuvske občine ter pobiral od vsakega potnika za ogled žrela nekaj lir davka. Vsi občinarji so bili zato oproščeni občinskih davkov. Sedaj ni tod nikogar, razen karabinerjev, ki so nas vodili preko nevarnih sklada-stih in vrvastih oblik strjene lave med ognjenišskimi skalami. Vodnik je potreben, da ne zabredeš med žveplenorumeni špranje, iz katerih puhti omamen in vroč plin, da se papir, cigareta, obleka ali podplati takoj prižgejo. Vodnik pravi, da bi lonec vode takoj zavrel, če bi ga postavil nad plin. Čudovite so te oblike črne strjene lave. Tu kot ogromne noge, roke, tam zopet kot bi bil zvil debelo kito, tam zopet ogromne klade, vmes pa svetlorumeni cvetovi žvepla ter vroče pare, ki žge skozi podplate.

Vezuv je tokrat deloval v nekaj minutnih presledkih. Vodnik nam je tolmačil, da je to bruhanje in podzemsko rjojenje popolnoma v redu. Do pravega žrela je le še 30 metrov, a do njega nas karabinerji ne puste zaradi mogočih nesreč. Tako stojimo na vročih vulkanskih tleh ter zremo izredno lep prirodni pojav. Tam se odpira ognjeniško žrelo, podobno ogromnemu lijaku, v premeru več sto metrov. Vsenaokrog so robovi gore in žrela, divje raztrgani od groznih prirodnih sil naše zemeljske notranjosti. Iz žrela se stalno kadi belosiv in črnkast steber dima, včasih več kilometrov visoko pod nebo. Zgoraj se odpre kot dežnik v oblak in je podoben ogromni piniji. Preteklo je nekaj minut, v žrelu je zarjavelo in zagrmelo, raztrgalo nekaj v svoji notranjosti in v zrak so vrgli plini in pare žareče krpe svetlorumene in rdeče lave. Ves steber se je kot ognjen vodomet nagnil zdaj na eno, zdaj na drugo stran in lava je v črnih in raztrganih capah popadala na tla. Nekaj lave pa popada zopet votlo grmeč nazaj v žrelo, zakaj očitno niso stisnjene vroče pare in goreči plini bili dovolj močni, da bi izbljujali vse. Votlo grmi v notranjosti, kot bi rjovel poletni grom v naših planinah. Nekaj neznanega te vleče, da bi odkril še zadnje tajnosti in skrivnosti v žrelu, a nevarnost je prevelika. Nekaj težkega in morečega lega na pljuča in misli: morda žvepleni plini, morda spoznanje, kako brezpomembna je naša telesna moč ob teh grozotnih naravnih silah, ki trgajo svoje srce iz notranjosti, grade in zopet podirajo svoje vrhove.

Toda Vezuv s svojim delovanjem ni bil vedno tako krotak kakor je danes, saj ni trpel na sebi nobenega živega bitja. Pred velikim izbruhom se pokažejo razni znaki. Stisnjeni plini in vodne pare uhajajo skozi žrelo sunkovito, kakor v malem pri železniški lokomotivi. Mogočni steber belega dima kmalu zaradi ognjeniškega pepela počrni, v veliki višini se steber razširi v oblak, da zatemni sonce in nastane tema. Strele udarjajo in strašno razsvetljujejo to razdejanje. Iz vodnih par se ulije ploha in spremeni pepel v gosto padajoče blato, ki uniči često toliko kot ognjena reka lave. Na neapeljskih strehah ga je bilo nekoč toliko, da so se polomile in udrle strehe. Te izbruhe pa spremlja podzemeljsko bobnenje s potresnimi sunki, dokler lava ne prestopi robov žrela ter se ne razlije po pobočju in teče včasih hitreje, včasih počasneje, kar je odvisno od njene gostote. Ob Vezuvovem izbruhu

leta 1805. je ognjena lava reka tekla po pobočjih kot veter urno, saj je v štirih minutah pretekla čez pet kilometrov dolgo pot. Često pa je lava tako gosta in lena, da preteče v eni uri le en meter. Popolnoma raztopljena lava je svetlorumena in rdeča, zunaj se hitro ohladi in počrni ter se prevleče z zelo trdo skorjo. Tudi ohlaja se lava zelo različno: včasih se popolnoma ohladi v nekaj mesecih, lahko pa šele v nekaj letih. Vročino pa razvija tako, da se v njeni bližini talijo kovine, n. pr. baker.

Sedaj pa so trije moški iz neke podvezuske vasi skočili k žareči lavi na tleh ter jo na kamnu prenesli k nam. Zahtevali so liro in kovinast denar. Brž so zgnetli iz ohlajajoče se lave ličen pepelnik z denarjem na notranjem delu dna. Nato so nas naprosili še za cigarete, ki so si jih takoj s samim dotikom na denarju prižgali. S tem so hoteli dokazati, da se je kovina tako razgrela, da se ob njej prižge še cigareta. Pepelnike so nam pa prodali za 5 lire, denar z dna in cigarete pa so si pridržali.

Zapustili smo vrh Vezuva vsak s svojim pepelnikom za spomin, četudi so bili le redki med nami, ki so kadili. Vračali smo se z mogočnim vtisom na te dogodke do žične železnice. Pod nami leže tri mrtva mesta, zasuta s pepelom in lavo. Po 19 stoletjih so zopet odkrita. Za njimi je valovilo v večernem vetriču temnomodro morje okrog skalnatih otokov. V mraku smo popili poskusno čašico vezuvskega vina »Kristusove solze« in naš avtobus je zdrdral po črnem in gladkem cestnem tlaku.

Tam na vrhu Vezuva pa se je dvigal ognjen steber iz žrela proti temnemu nebu, kjer so se zbirale zvezde v rimsko cesto...

Gustav Strniša

Veberica

*Razkošni moj svet je tajnostni gozd,
le v njem sem uživala svojo prostost.*

*Nikjer ni biló mi mejá, ne zaprek,
igrala sem se in poganjala v tek.*

*Zdaj v gajbici sivi na oknu stojim,
oziram v prirodo se, k nji koprnim.*

*Če skočim, se prožni obod zavrti,
a moje svobode pa ni in je ni!*

*Pa naj se zaganjam po gajbi ves dan,
da cvili krog mene obod okovan,*

*ni moči prodreti v prostrani mi log,
do gnezdeca v gošči, do svojih otrok!*

*Naj tudi zagrizem se v tesni obod,
ne morem iz njega pod nebesni svod.*

*Samo hrepenenje me žene naprej,
nemirna želim si vse dalje brez mej,*

*dokler moj obod obstal ne bo nem,
ko mrtna se morda zasmilim ljudem...*